

www.pyr.gr

**ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
Γ΄ ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΔΕΥΤΕΡΑ 2 ΙΟΥΝΙΟΥ 2014 - ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ**

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

**Διδαγμένο κείμενο
Αριστοτέλους *Ἠθικὰ Νικομάχεια* (Β1,1-4)**

- A.1** «Επομένως, οι αρετές δε γεννιούνται μέσα μας εκ φύσεως ούτε αντίθετα προς τη φύση μας, αλλά εμείς έχουμε από τη φύση την ιδιότητα να τις δεχτούμε, τέλειοι όμως σε αυτές γινόμαστε με τον εθισμό.

Ακόμα, σχετικά με όσα υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως, πρώτα βρισκόμαστε εφοδιασμένοι με τις δυνατότητες γι' αυτά και ύστερα προχωρούμε στις αντίστοιχες ενέργειες (πράγμα το οποίο είναι φανερό στην περίπτωση των αισθήσεων· διότι δεν αποκτήσαμε τις αισθήσεις έχοντας δει πολλές φορές ή έχοντας ακούσει πολλές φορές, αλλά αντίθετα, έχοντάς τις τις χρησιμοποιήσαμε) και δε τις αποκτήσαμε έχοντας κάνει ξανά και ξανά χρήση τους· τις αρετές όμως τις αποκτούμε, αφού πρώτα τις εφαρμόσουμε στην πράξη, όπως ακριβώς γίνεται και στις άλλες τέχνες· όσα δηλαδή πρέπει να κάνουμε, αφού πρώτα τα μάθουμε, τα μαθαίνουμε κάνοντάς τα, για παράδειγμα οι άνθρωποι γίνονται οικοδόμοι χτίζοντας οικοδομές και κιθαριστές παίζοντας κιθάρα· με τον ίδιο τρόπο γινόμαστε δίκαιοι κάνοντας δίκαιες πράξεις, σώφρονες κάνοντας σώφρονες πράξεις, και ανδρείοι κάνοντας ανδρείες πράξεις»

- B.1** Ο Αριστοτέλης πιστεύει πως την ευδαιμονία τους οι άνθρωποι μόνο με την κατάκτηση της αρετής μπορούν να την εξασφαλίσουν. Γι' αυτό και με πολλή επιμονή και πολύ ρεαλισμό διερεύνησε διεξοδικά το θέμα αυτό. Διακρίνει λοιπόν δύο μορφές της αρετής, τη διανοητική και ηθική. Οι διανοητικές (π.χ σοφία, σύνεση, φρόνηση) σχετίζονται με το καθαρά λογικό μέρος της ψυχής (λόγον ἔχον) ενώ οι ηθικές (π.χ δικαιοσύνη, σωφροσύνη, ανδρεία) με το μέρος που μετέχει και του λόγον ἔχοντος και του ἄλογου (ἐπιθυμητικόν).

Αναλυτικότερα, η διανοητική αρετή γεννιέται, καλλιεργείται και αυξάνει κυρίως με τη συστηματική διδασκαλία και απαιτεί πείρα και ορισμένα χρονικά στάδια και διαδικασίες, για να γίνει κτήμα εκείνου που τη διδάσκεται. Για να καλλιεργηθεί η διάνοια, η σοφία και η σύνεση,

www.pyr.gr

πρέπει να ακολουθήσει μια μακροχρόνια διδακτική διαδικασία. Αυτή θα εξοπλίσει διαρκώς το μαθητευόμενο με εμπειρίες και γνώσεις και με τρόπο που θα συμβάλλει στη διαμόρφωση των διανοητικών δυνάμεων του ανθρώπου, δηλ. των διανοητικών αρετών. Σημαντικό ρόλο για την απόκτηση των διανοητικών αρετών διαδραματίζει ο δάσκαλος (αλλά και το εκπαιδευτικό σύστημα της πολιτείας). Ο δάσκαλος, με την ικανότητά του, το ζήλο του και τη μεταδοτικότητα του θα γίνει ο βασικός παράγοντας που θα εμφυσήσει και στη συνέχεια θα αυξήσει τις διανοητικές αρετές του νέου. Ωστόσο η διατύπωση «πλείον» αφήνει να εννοηθεί ότι υπάρχει και άλλος ή άλλοι παράγοντες, τους οποίους όμως το κείμενο προσπερνά και δεν αναφέρει. Η απλή αναφορά της διανοητικής αρετής γίνεται εδώ μόνο για μεθοδολογικούς λόγους: για να γίνει η διάκριση των αρετών σε δύο είδη και να φανεί η διαφορετική προέλευση του κάθε είδους. Διεξοδικά θα γίνει λόγος για τη διανοητική αρετή στο ΣΤ' βιβλίο.

Σε αντίθεση με τις διανοητικές αρετές, οι οποίες καλλιεργούνται με τη διδασκαλία, οι ηθικές αρετές γίνονται κτήμα του ανθρώπου με τον εθισμό. Όσο δηλαδή κάποιος συνηθίζει να ενεργεί με ένα συγκεκριμένο τρόπο συμπεριφοράς, τόσο αποκτά στο χαρακτήρα του την ιδιότητα αυτής της πράξης. Γίνεται, λοιπόν, κατανοητό ότι σε αντίθεση με τις διανοητικές αρετές, όπου ο δάσκαλος έχει την κύρια ευθύνη για την απόκτηση και την καλλιέργειά τους, η απόκτηση των ηθικών αρετών αποτελεί προσωπική ευθύνη και επιλογή του ανθρώπου που προσπαθεί να τις αποκτήσει. Ο άνθρωπος με την προσπάθειά του να εθιστεί στις ανάλογες ενέργειες, με το ζήλο και με τη βούληση να γίνει ένα ηθικό και ενάρετο ον, καταφέρνει, μετά από συνειδητή επανάληψη και συνειδητή απόκτηση της συνήθειας να αποκτήσει πλέον την ηθική αρετή. Συνεπώς σοφός (=φορέας γνώσεων διανοητικές αρετές) γίνεται κάποιος κατά κύριο λόγο με τη συμπαράσταση του δασκάλου, αγαθός όμως (φορέας της ηθικής αρετής) γίνεται με τη θέλησή του (πράγμα που σημαίνει προσωπική επιλογή) και με την επιμονή του στη διαδικασία της άσκησης (και στην απόκτηση της ηθικής αρετής απαιτείται χρόνος)

B.2 Ο Αριστοτέλης λίγο πριν, συμπέρανε πως οι ηθικές αρετές δεν υπάρχουν εκ φύσεως (οὐτ' ἄρα φύσει οὔτε παρά φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί). Χρησιμοποιώντας το ἔτι θα προσθέσει ένα νέο επιχείρημα για τη στήριξη αυτής της θέσης, που αφορά τον τρόπο με τον οποίο καλλιεργείται και πραγματώνεται ηθική αρετή.

Αρχικά επισημαίνει πως για όσα υπάρχουν εκ φύσεως, πρώτα βρισκόμαστε εφοδιασμένοι με τις δυνατότητες γι' αυτά κι ύστερα προβαίνουμε στις αντίστοιχες ενέργειες. Είναι θεμελιώδης στη φιλοσοφία του Αριστοτέλη η διάκριση – συχνά αντιθετική – των ευνοιών δύναμις και ενέργεια.

www.pyr.gr

Δύναμις είναι η δυνατότητα που έχει ένα πράγμα ή ένα ον να γίνει ή να κάνει κάτι, ενώ η **ενέργεια** είναι η πραγμάτωση αυτής της δυνατότητας. Γενικά ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η δεύτερη έχει μεγαλύτερη αξία απ' την πρώτη. Εδώ, μιλώντας για τα εκ φύσεως συνδέει τας δυνάμεις με το πρότερον και τας ένεργείας με το ύστερον, εννοώντας ότι αϊ δυνάμεις έχουν χρονική μόνο προτεραιότητα έναντι τών ένεργειών και όχι αξιολογική. Για τον φιλόσοφο η δύναμις είναι απλώς ένα ενδεχόμενο, μια προοπτική ενώ η ενέργεια είναι η υλοποίηση της δυνατότητας, η τελείωση αυτής της πορείας

Εφόσον, λοιπόν, οι αρετές δεν ανήκουν στα εκ φύσεως η πορεία θα είναι αντίστροφη. Πρώτα δηλαδή ενεργεί κανείς και ύστερα αποκτά τη δυνατότητα για την ενέργεια αυτή.

Ο φιλόσοφος καταφεύγει στη χρήση λογικών μέσων για να θεμελιώσει τις απόψεις που διατύπωσε κι ένα πρόσφορο τεκμηριωτικό μέσο είναι το παράδειγμα. Στην περίπτωση των εκ φύσεως αναφέρει το παράδειγμα των αισθήσεων και συγκεκριμένα τη λειτουργία της όρασης και της ακοής. Οι άνθρωποι δηλαδή είναι πρώτα προικισμένοι με τη δυνατότητα να βλέπουν και ν' ακούνε και στη συνέχεια προβαίνουν στην ενέργεια της όρασης και της ακοής. Για να γίνει απολύτως κατανοητή η σκέψη του, αναφέρει και την αντίθετη πορεία, λέει δηλαδή ότι η ακοή κι η όραση δεν αποκτήθηκαν αφού πρώτα ο άνθρωπος προέβη πολλές φορές στην αντίστοιχη ενέργεια, στο ν' ακούει ή να βλέπει. Πρώτα διαθέτουμε την δυνατότητα κι έπειτα προβαίνουμε στην ενέργεια. Αντίθετα, στην περίπτωση των αρετών δίνει το παράδειγμα του δίκαιου, του σώφρονος και του ανδρείου. Υποστηρίζει πως πρώτα κάνει κάποιος δίκαιες, σώφρονες και ανδρείες πράξεις και στη συνέχεια γίνεται δίκαιος, σώφρων και ανδρείος αντίστοιχα.

Επίσης, ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί τη μέθοδο της αναλογίας, για να δώσει στους ακροατές του να κατανοήσουν τη σκέψη του. Αυτό που συμβαίνει με τις αρετές, το ίδιο συμβαίνει και με τις τέχνες (ώσπερ και επί τών άλλων τεχνών). Προκειμένου δηλαδή ν' αποκτήσει κανείς ορισμένες τεχνικές δεξιότητες χρειάζεται προηγουμένως ν' ασκηθεί σ' αυτές. Η επεξήγηση και αυτής της θέσης γίνεται με χρήση παραδειγμάτων, αυτό του κιθαριστή και του οικοδόμου. Πρώτα χτίζει κανείς πολλές φορές σπίτια (εξάσκηση) και στη συνέχεια θεωρείται /γίνεται οικοδόμος. Αντίστοιχα, πρώτα παίζει ο άνθρωπος κιθάρα, και μάλιστα πολλές φορές και στη συνέχεια γίνεται κάτοχος της κιθαριστικής τέχνης.

Όλα τα παραπάνω αποδεικνύουν πως καμία ηθική αρετή δεν υπάρχει εκ φύσεως.

- B.3** Εισαγωγή: σελίδα 152 – 153
«Πριν απ' όλα όμως ... σε ηθικές και διανοητικές»

www.pyr.gr

- B.4** ουσία , ουσιαστικός
σχέση, σχετικός
φύση , φυσικός
χρήση , χρηστικός
μάθηση , μαθησιακός

Γ. Αδίδακτο κείμενο
Ίσοκράτους Αρχίδαμος, 103-105

Γ.1 Μετάφραση

Νομίζω, δηλαδή, ότι εσείς γνωρίζετε ότι πολλές πράξεις (πολλά γεγονότα) τέτοιες έχουν ήδη γίνει, τις οποίες στην αρχή όλοι θεώρησαν ως συμφορές και συμπονούσαν αυτούς που τις έπαθαν, έπειτα όμως κατάλαβαν ότι αυτές οι ίδιες πράξεις έχουν γίνει αιτία για τα μεγαλύτερα αγαθά. Και γιατί πρέπει να μιλήσει κανείς περαιτέρω; Αλλά και τώρα θα μπορούσαμε να διαπιστώσουμε ότι οι πόλεις που είναι πρώτες, εννοώ την Αθήνα και τη Θήβα, ότι δεν προόδευσαν με την ειρήνη αλλά από τις δυστυχίες στον πόλεμο, αφού δοκιμάστηκαν, πάλι ορθοπόδησαν/επανεκτήσαν τις δυνάμεις τους· και από αυτές (θα μπορούσαμε να διαπιστώσουμε ότι) η μία έγινε αρχηγός της Ελλάδας ενώ η άλλη έχει γίνει τόσο μεγάλη σήμερα όσο κανείς ποτέ δεν το περίμενε ότι θα γίνει. Γιατί η φήμη και η δόξα δεν αποκτούνται με την ησυχία αλλά με τους αγώνες.

Γ.2 ὑμᾶς	→	ἔ
πόρρω	→	πορρωτάτω
ἀγαθῶν	→	εὖ
αὐτάς	→	ὑμῶν αὐτῶν
ἡγεμόνα	→	ἡγεμόσι(ν)
οἶμαι	→	ᾤετο
ὑπέλαβον	→	ὑπειλήφθα
τοῖς παθοῦσιν	→	τοῖς πεισομένοις
ἔγνωσαν	→	γνοίη
καταστᾶσαν	→	κατάστηθι

- Γ.3α** ὑμᾶς = υποκείμενο του απαρεμφάτου ἄγνοεῖν
συμφοράς = κατηγορούμενο μέσω του εἶναι στο ἄς
τοῖς παθοῦσιν = επιθετική μετοχή ως αντικείμενο του ρήματος
συνηχθέσθησαν
τι = αιτιατική ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας προσδιορίζει
το δεῖ λέγειν
λαβούσας = κατηγορηματική μετοχή με υποκείμενο το αντικείμενο του
ρήματος (εὐροιμεν ἄν) τὰς πόλεις.
ἡγεμόνα = κατηγορούμενο μέσω του καταστᾶσαν προσδιορίζει τήν μὲν.

Γ.3β Ὁ ρήτωρ εἶπεν ὅτι αἱ γάρ ἐπιφάνειαι καὶ λαμπρότητες οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγώνων γίνεσθαι φιλοῖεν

Ὁ ρήτωρ εἶπεν τὰς γάρ ἐπιφανείας καὶ λαμπρότητας οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγώνων γίνεσθαι φιλεῖν.

